

Ortaokul Fen Bilimleri Ders Kitaplarında Yer Alan Görsellerin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Analiz Edilmesi*

Analysis of The Visuals in The Secondary School Science Books on The Gender Context

Emre ÖZDEMİR¹

¹Milli Eğitim Bakanlığı, Uzman Öğretmen. e-posta:emremozd@gmail.com

Makale Türü/Article Types: Derleme Makale/ Review Article
Makalenin Geliş Tarihi: 07.09.2022 *Yayına Kabul Tarihi: 30.10.2023*

ÖZ

Bu araştırmanın amacı 2018 yılında güncellenen fen bilimleri öğretim programındaki kazanımları temel alan 2021-2022 eğitim-öğretim yılında ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf düzeyinde okutulmasına onay verilen 4 adet fen bilimleri ders kitabında bulunan cinsiyet bulgusu içeren görsellerin toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında analiz edilmesidir. Fen bilimleri ders kitapları; kız-erkek görsellerine yer verilme sayılarına, kızların ve erkeklerin sahip oldukları mesleklere, bunların bir arada gösterildiği kişilere, buldukları mekânlara ve görsellerdeki eylemlerine yönelik inceleme yapılmıştır. Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinde birisi olan doküman analizi tekniği kullanılmış olup içerik analizi tekniğiyle de verilerin analizi yapılmıştır. Çalışma sonucunda tüm sınıf seviyelerindeki ders kitaplarında erkek görsellerine daha fazla yer verildiği, erkek görsellerin birçok meslek grubunda daha fazla oranda temsil edildiği, farklı mekanlarda daha çok resmedildiği ve çoğu eylemlerde kızlardan daha fazla görsellerde yer aldığı bulunmuştur. Kız resimleri ise hem görseller açısından ders kitaplarında daha az yer almış, hem de araştırılan unsurlar kapsamında ders kitaplarında daha arka planda, erkek görsellerine oranla daha az yer verilmiştir. Bu doğrultuda; fen bilimleri ders kitaplarında erkeklerin daha önemli ve göz önünde olduğu sergilenmiş ve ders kitaplarında cinsiyet rollerinin temsili bakımından eşit olmayan durumun olduğu tespit edilerek cinsiyet rollerinin örtük öğretim programlar ekseninde sergilendiği belirlenmiştir. Ders kitaplarının hazırlanması, kontrol edilmesi ve okullarda okutulması sürecinde görevli eğitimcilerin toplumsal cinsiyet rolleri

---

* **Alıntılama:** Özdemir, E. (2023). Ortaokul fen bilimleri ders kitaplarında yer alan görsellerin toplumsal cinsiyet bağlamında analiz edilmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43(3), 1487-1520.

konusunda da bilgi sahibi ve farkındalığı olması önem arz etmektedir. Çalışma sonucunda toplumsal cinsiyet kapsamında geliştirilebilir noktalara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Ders kitapları, Ortaokul fen bilimleri, Örtük müfredat, Toplumsal cinsiyet

ABSTRACT

This study aims to analyze the visuals containing gender findings in four science books approved to be taught at the 5th, 6th, 7th, and 8th-grade levels of secondary school in the 2021-2022 academic year based on the objectives in the science curriculum updated in 2018. In science books, the number of images of males and females, the professions of females and males, the people they were shown together, the places they were in, and their actions in the visuals were examined. In this study, one of the qualitative research methods, document analysis technique was used, and data analysis was performed with the content analysis technique. As a result of the study, it was found that male visuals were included more in books at all grade levels, male images were represented more in many professional groups, more males were portrayed in different places and more male visuals were included in most actions than females. Females' pictures were included less in books in terms of visuals, and within the scope of the elements investigated, they were given less space in the books than in the background when compared with male visuals. In this way, it was exhibited that men were more important and visible, and it was determined that there was an unequal situation in terms of the representation of gender roles in books, and gender roles were exhibited in the context of the hidden curriculum. In the process of preparing, controlling, and teaching textbooks, it is important that educators should also be informed and aware of gender roles. At the end of the study, suggestions were given about the improvable points within the scope of gender.

Keywords: Textbooks, Middle school science, Hidden curriculum, Gender

GİRİŞ

Toplumsallaşma, bireyin toplum tarafından kabul ettiği değerleri, tutumları, becerileri ve davranışları öğrenerek içselleştirdiği bir süreçtir (Dönmezer, 1994; Sezal, 2002). Bu durum etkileşimli olarak devam ederek sonraki kuşaklara aktarılır (Arslantürk ve Amman, 2000). İnsanla beraber gelişen ve değişen toplumsallaşma süreci insana özgü olup bireyin sürdürülebilir yaşam standartlarına sahip olmasını sağlar (Türk ve Darı, 2022). Bu doğrultuda insanın biyolojik bir organizmadan sosyokültürel bir varlığa dönüşerek toplumun bir parçası haline gelmesi toplumsallaşmayla gerçekleşir (Edgar ve Sedgwick, 2007; Marshall, 1999). Bununla birlikte toplumsallaşma sürecinde toplumdaki cinsiyet rolleri de şekillenir. Bu süreç kültürel yapının, toplumsal değer yargılarının ve geleneklerinin etkisiyle oluşur (Mukhopadhyay, 2002). Bu noktada

cinsiyete yönelik bakış açısı toplumlara ve zamana göre farklılık gösterebilir (Karabulut, 2021). Cinsiyet, doğuştan gelen biyolojik özellikler olarak kabul görürken toplumsal cinsiyet ise toplum ve kültür tarafından yapılandırılan biyolojik cinsiyetten farklı bir şekilde gelişen cinsiyet kimliği, statü ve görevleri ortaya koymaktadır (Üner, 2008, Castillo ve Cecilia, 2006). Giddens'a (2008) göre cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki anatomik farklılık olup cinsiyetler arasındaki psikolojik, sosyal ve kültürel farklılıklarla ilgilidir.

Dünyaya canlı gelen her birey aynı zamanda sosyal bir varlıktır. Bireyin belirli özelliklere sahip olması ve içinde yaşadığı toplumun gereksinimlerini karşılaması gerekir. Bu doğrultuda kadına ve erkeğe farklı roller, sorumluluklar yükleyen bir toplum bireylere kendi normlarına ve değerlerine dikkat edilmesini ve cinsiyete dayalı olarak farklı beklentiler içinde yaşamalarını talep etmektedir (Dökmen, 2010; Ecevit, 2003; Özpınar, 2015). Bu ekseninde toplumsal yaşamı düzenlenebilmesi ve sürdürülebilmesi için bireyler tarafından çeşitli roller üstlenilmiştir. Bu rollerin başında cinsiyet, kültürel değerler, yaş, statü ve gelir düzeyi gibi olgular gelmektedir (Akkaş, 2019). Bu doğrultuda, toplumsal cinsiyet rolleri ortaya çıkmıştır (Akbulut-Uzun ve Gelmez-Burakgazi, 2021). Bunlar kadın ve erkeğe özgü olan davranışlar, kişilik eğilimleri, duygular, duruş ve beden dili gibi cinsiyete uygun görülen kültürel bakımdan belirlenen davranışlardır (Erdoğan, 2008). Başka bir ifade ile toplumun oluşturduğu ve toplumsallaşma sürecinde bireylere öğretilen rollerdir (Çelik, 2008). Bireyin doğduğu andan itibaren etkileşimde olduğu ailesi bireyde toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili tutumların ve düşüncelerin oluşmasında temel etkidir (Teliousi, Zafiri ve Pliogou, 2020). Ayrıca bireyin sosyal çevresi, televizyonlarda izlediği yayınlar, okuduğu gazeteler ve dergiler, çocuk öyküleri, masalları ve ders kitapları toplumsal cinsiyet rollerini öğrenme sürecinde etkilidir (Alpan Özdemir, 2018).

Bu noktada okullar ise bireylere toplumsal değerleri öğreten, diğer bireylerle bütünleştiren, topluma hazırlayan ve yetiştiren kurumlardır (Türk ve Darı, 2022). Diğer taraftan toplumdaki en önemli sosyalleşme kurumlarından birisi olup çocukların birbirleriyle ve kurumla ilgili olarak sosyal kimliklerini anlamaya başladığı yerdir

(Sönmez ve Dikmenli, 2021). Kız ve erkek çocuklar bir takım oyun, aktivite, meslek, duygu, davranış ve tutumların kendilerine uygunluğunu anlayarak toplumsallaşma sürecine başlar (Dökmen, 2017). Okullar bireylerin toplumsallaşmasını sağlarken aynı zamanda onlara toplumsal cinsiyet rolleri de yüklemektedir (Dökmen, 2010). Bu bağlamda eğitim ortamı aslında toplum tarafından kabul edilen toplumsal cinsiyet rollerini içermektedir (Legewie ve DiPrete, 2012; Tan, 2011). Birey kimlik oluşturma sürecinde okula giderek yaşlarıyla ve öğretmenleriyle etkileşime girerek toplumsal cinsiyet rolleri değişime uğrar. Birey, okuldaki yakın çevresinden ve ders araç gereçlerden toplumsal cinsiyetle ilgili fikirler edinir (Teliousi vd., 2020). Bu noktada birey sınırlı çevreden geniş çevreye geçerken hem topluma uyumunu hem de kendi kimliğini oluşturma sürecine devam eder. Bu şekilde toplumsallaşma süreci okul aracılığıyla gerçekleşmeye devam eder (Kırbaşoğlu Kılıç ve Eyüp, 2011).

Kültürün aktarıcısı olarak bireylerin toplumsallaşmasını sağlayan okul görevini birtakım öğelerle ve materyallerle gerçekleştirir. Özellikle vazgeçilmez eğitim araçları olarak görülen ders kitaplarının amaçları bireylere açık ve örtük mesajlar iletmektedir (Baştürk, 2006; Bayrakçı, 2005; Tietz, 2007). Ders kitapları, öğrencilere toplumun istediği davranışları kazandıran araçlardan birisi olup bireyin yaşadığı toplumla bütünleşmesini sağlayan, o toplumun inançlarını, kültürünü, yaşam biçimini, felsefesini, etkileşim biçimlerini, gelenek ve göreneklerini açıklayan ve öğreten ilk kaynaktır (Baştürk, 2006). Aynı zamanda eğitim sürecinde öğrencilerin sosyalleşmesini sağlayan ve toplumsal statüsünü belirleyen en önemli araçların başında gelir (Freeman ve McElhinny, 1996; Gümüšoğlu, 2016). Bu bağlamda toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde toplumda okutulan ders kitaplarının içeriğinin toplumsal cinsiyet eşitliğine uygun olması beklenir (Demirhan, 2021).

Okullarda öğrenme-öğretme sürecindeki faaliyetlerin planlı bir şekilde devam etmesini sağlayan ders kitapları, eğitimin tüm kademlerinde kullanılan ve öğretim programının hedeflerine ulaşmasında gerekli mesajları içeren güçlü bir araçtır (Şahin 2014). Bu eksenle fen bilimleri ders kitapları ise öğrencilere bilimin içeriğini ve bilimsel süreçlerin becerilerini öğrenme fırsatı sunar (Bansiong, 2019; Morris, Masnick, Baker

ve Junglen, 2015). Fen eğitiminde zaman ve kaynak sınırının olması, konuyu öğreten profesyonel olmayan fen öğretmenlerinin yüksek oranı, ders kitaplarına çok fazla güven duyulmasına yol açmaktadır (McDonald, 2016). Diğer taraftan ders kitaplarında kullanılan görsellerin; çocuğun dikkati, ilgisi ve buna bağlı olarak öğrenmesi üzerinde büyük etkisi vardır. Çocukların karşılaştığı görsel durumlar akılda kalıcı olup onlarda davranışsal olarak da değişim gözlenir (Türkben, 2019). Görseller tek başına veya metinle birlikte kullanıldığında öğrenme sürecini olumlu etkileyerek verilmek istenen mesajın açık ve etkili olmasını sağlar. Ayrıca öğrenmeyi kolaylaştıran evrensel iletişim aracıdır (İşler, 2003). Diğer taraftan kitaplarda bulunan görseller öğrencilerin duyuşsal ve bilişsel gelişimlerini etkileyerek geliştirir (Takaoğlu, 2021). Görsellerin konuyla ilgisi ve öğrenci düzeyine uygunluğu verilen mesajın amacına ulaşmasını sağlar. Diğer önemli bir nokta ise toplumsal cinsiyet rollerin sunuş şeklidir. Kitaplar gerek içerik olarak gerekse verilen bilgilerle beraber sunulan görsellerle cinsiyet ayrımcılığı bakımından mesajlar içermektedir (Özkan, 2013). Bu sebeple ders kitaplarında yer verilecek görsellerin özenle seçilip ve sayfada yer verilmesi öğrenme süreci bakımından önemlidir (Şahin, 2014).

Ülkemizde Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (TTKB) onayı ile okutulan ders kitaplarına yönelik toplumsal cinsiyet kapsamında farklı eğitim öğretim kademelerinde çalışmalar yapılmıştır. Bunlar ilkokul düzeyinde okutulan ders kitaplarına yönelik (Demirhan, 2021; Doğanay ve Çopur, 2021; Kasa ve Şahan, 2016; Sarıtaş ve Şahin, 2018; Sönmez ve Dikmenli, 2021), ortaokul düzeyinde Türkçe ders kitaplarına yönelik (Balcı ve Sel, 2017; Çeçen, 2015; Esen ve Bağlı, 2002; Güney, 2016; Karabulut, 2021; Kırbasoğlu Kılıç ve Eyüp, 2011; Kükrecer ve Kıbrıs, 2017; Satılmış, 2019; Türkben 2019; Yaylı ve Kitiş Çınar, 2014), Matematik ders kitaplarına yönelik (Çelik vd., 2019; Özdemir ve Karaboğa, 2019), İngilizce ders kitaplarına yönelik (Çubukçu ve Sivashgil, 2007a; Çubukçu ve Sivashgil, 2007b), Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi ders kitaplarına yönelik (Yıldız, 2013), Sosyal Bilgiler ders kitaplarına yönelik (Dündar, 2021; Karaboğa, 2020) araştırmalar mevcuttur. Ortaöğretim düzeyinde ise Fizik ders kitaplarına yönelik (Takaoğlu, 2021), İngilizce ders kitaplarına yönelik

(Akbulut-Uzun, Gelmez-Burakgazi, 2021) araştırmalar yapılmıştır. Farklı alanlarda ve farklı kademelerde okutulan ders kitapları ve resimlere yönelik incelemelerin sonuçları birbirinin aynısı olmakla beraber birbirine yakın sonuçlar olduğu görölmüş olup kızların ders kitaplarında görünürlüğüne daha az olduğu ve cinsiyetler arasında meslek ayırımının olduğu saptanmıştır. Farklı ölkelerde de ders kitaplarıyla ilgili araştırmalar yapılmıştır. Yunan ilkokul İngilizce (Telioussi vd., 2020), Pakistan ders kitapları (Mattu ve Hussein, 2003; Zeenatunnisa, 1989), İnan ortaokul İngilizce (Mardani vd., 2012), Endonezya ilkokul İngilizce (Damayanti, 2014) ders kitaplarına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Çalışmaların sonucu ulusal araştırma sonuçlarından farklı değildir. Erkeklerin daha baskın ve aktif kadınların ise daha çekingen ve geri plan olduğu ve evle ilişkilendirilen durumların olduğu belirtilmiştir.

Ulusal alan yazın çalışmaları incelendiğinde toplumsal cinsiyet doğrultusunda ders kitaplarında yapılan çalışmaların ağırlıklı olarak ilkokul ve ortaokul düzeyinde Türkçe ders kitaplarına ait olduğu görölmektedir. Fen bilimleri ders kitapları ile ilgili herhangi bir çalışmanın yapılmadığı belirlenmiştir. Ayrıca yurt dışında toplumsal cinsiyet bağlamında ders kitaplarıyla ilgili çalışmaların sınırlı sayıda olduğu tespit edilmiş olup fen bilimleri ders kitaplarıyla yapılan çalışma tespit edilememiştir. Bu noktada alan yazında konuyla ilgili önemli bir eksiklik olmakla beraber araştırmanın sonuçları itibariyle önemli bir kaynak teşkil ederek sonuçları açısından zenginlik kazandıracadığı öngörülmektedir. Fen bilimleri ders kitaplarında bulunan görseller aracılığıyla örtük, gizli ve dolaylı mesajlar verilebilir. Bu noktada öğrencilerde toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dair olumsuz düşüncelerin oluşmaması için ders kitaplarının incelenmesi önem teşkil etmektedir. Ayrıca öğrencilerin özellikle duyuşsal ve kimlik gelişim aşamasında oldukları ergenlik dönemine rastlayan ortaokul kademesinde öğrencilerin toplumsal cinsiyet farkı ekseninde karşlarına çıkacak sorunlar onların gelişimlerini ve kazanımlarını etkileyebilir. Bireyin içinde bulunduğu bu dönem cinsiyet kavramlarını öğrendiği ve sınıflandırdığı kritik dönemdir (Çubukçu ve Sivasiğil, 2007a). Diğer taraftan ortaokul öğrencilerinin fen bilimleri dersi kapsamında bilim tarihinin gelişimini, bilimsel gelişmeleri doğru yorumlayabilmesi, farkındalığının artması,

olaylara bakış açısının objektif olabilmesi sağlıklı bir toplumsal cinsiyet bakış açısıyla mümkün olabilir. Çalışmanın, ülkemizin hazinesi ve geleceğimizin teminatı olan öğrencilerimizin düşünce dünyalarının, kimlik gelişimlerinin sağlıklı olmasına, kalıp yargılarla yetişmemesine katkısının olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı ortaokul düzeyinde 5, 6, 7 ve 8. sınıflarda okutulmasına onay verilen fen bilimleri ders kitaplarında bulunan görsellerin toplumsal cinsiyet ekseninde incelenerek sonuçlarının ortaya konması amaçlanmıştır. Bu ana amaç doğrultusunda fen bilimleri ders kitaplarında bulunan görsellerde kız-erkek resimlerine ne sıklıkla yer verildiği, kız-erkek görsellerinin hangi mesleklerle temsil edildiği, kız-erkek görsellerinin kimlerle birlikte gösterildiği, kız-erkek görsellerinin hangi mekanlarda gösterildiği, kız ve erkek görsellerinin hangi eylemler içerisinde gösterildiği incelenerek sonuçları ortaya konmuştur. Bu doğrultuda araştırmanın alt problemleri şu şekildedir:

1.Fen bilimleri ders kitaplarında kız ve erkek görsellerine ne sıklıkla yer verilmiştir?

2.Fen bilimleri ders kitaplarında kız ve erkek görselleri hangi mesleklerle temsil edilmiştir?

3.Fen bilimleri ders kitaplarında bulunan kız ve erkek görselleri kimlerle birlikte gösterilmiştir?

4.Fen bilimleri ders kitaplarında bulunan kız ve erkek görselleri hangi mekanlarda gösterilmiştir?

5.Fen bilimleri ders kitaplarında bulunan kız ve erkek görselleri hangi eylemler içerisinde gösterilmiştir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi tekniği ile ortaokul fen bilimleri ders kitaplarında yer alan görsellerin içerik analizini

kapsamaktadır. Nitel araştırmada doğrudan gözlem ve görüşmenin olanaklı olmadığı durumlarda, çalışılan araştırma problemiyle ilişkili görsel ve yazılı materyaller de araştırmaya dâhil edilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Doküman analizi, yazılı çalışmalarını planlı ve sistemli bir şekilde dikkatle inceleyen nitel araştırma yöntemlerinden biridir (Wach ve Ward, 2013). Doküman incelemesi, yapılacak çalışmayla ilgili mevcut kayıt ve belgelerin toplanarak bir sistem içerisinde incelenmesine dayanan analitik bir araştırma (Çepni, 2007) yazılı ya da elektronik her türlü belgeyi analiz edip değerlendiren sistematik bir yöntemdir (Corbin ve Strauss, 2008). Dokümanlar incelenerek, araştırılan durumla ilgili detaylı bilgiler elde edilir (Travers, 2001). Yazılı materyaller sadece içerdikleri kavramlar hakkında değil görseller, şekiller, grafikler ve haritalar açısından da birçok veri kaynağı sunmaktadır (Freebody, 2003; Glesne, 2011; Merriam, 2009).

İçerik analizinin temel amacı toplanan verilerin açıklanabilmesini sağlayacak kavram ve ilişkilere ulaşmaktır. Bu çalışmada kullanılan materyal ise ders kitaplarında bulunan görsellerdir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Sözlü, yazılı ve diğer materyallerin belirli kurallara dayalı olarak kodlaması yapılır ve bunlara uygun elde edilen temalar elde edilir. Daha sonra veriler düzenlenmiş temalara göre kategoriler oluşturulur ve bu kategori ve temalar uygun şekilde sayısallaştırılarak sunulur (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2015). Bu ekseninde çalışmada görseller, kapsamlı içerik analiziyle çözümlenmesi yapılarak görseller önceden alan yazın ile belirlenen kategoriler ışığında analiz edilmiştir.

Veri Kaynakları

Çalışma grubunu MEB, TTKB'nin 5 yıl süreyle okutulmasına karar verilen ve bu doğrultuda 2021-2022 eğitim-öğretim yılında okutulan bir adet 5. sınıf fen bilimleri ders kitabı, bir adet 6. sınıf fen bilimleri ders kitabı, bir adet 7. sınıf fen bilimleri ders kitabı, bir adet 8. sınıf fen bilimleri ders kitabından oluşmaktadır. Ders kitapları MEB, TTKB'nin 25.07.2018 gün ve 99 sayılı kararıyla MEB yayınlarına ait 5. sınıf fen bilimleri ders kitabı, 18.04.2019 gün ve 8 sayılı kararı ile MEB yayınlarına ait 6. sınıf fen bilimleri ders kitabı, 18.04.2019 gün ve 8 sayılı kararıyla MEB yayınlarına ait 7.

sınıf fen bilimleri ders kitabı, 28.05.2018 tarih ve 78 sayılı kararıyla Adım Adım Matbaa yayıncılığa ait 8. sınıf fen bilimleri ders kitaplarından oluşmaktadır. Ayrıca bu kitaplar 2021-2022 eğitim-öğretim yılında MEB, Eğitim Bilişim Ağı'nda (EBA) bulunan kitaplardır. Kitaplara elden ve ilgili sistem üzerinden elektronik kitap dosyasından da ulaşılmıştır.

Etik Bildirim

Araştırmanın veri kaynağı yalnızca dokümanlardan oluştuğu için etik kurulu kararı gerekmemektedir.

Verilerin Toplanması

Veriler, MEB ortaokul ve imam hatip ortaokulları 5, 6, 7 ve 8. sınıf fen bilimleri ders kitaplarının görsellerinde oluşmakta olup veriler toplanmadan önce ilk başta ders kitapları temin edilerek özgünlükleri kontrol edilmiştir. Ardından ders kitapları belirlenen her kategori için görseller incelenerek veriler toplanmıştır. Veri toplama aşamasının sağlıklı ve objektif yapılabilmesi adına ders kitaplarında bulunan bilim insanları ve Atatürk ile ilgili resimlerin güncel olmaması sebebiyle çalışmaya dahil edilmemiştir. Görsellerin incelenmesinde ortaokul kademesinde fen bilimleri ders kitaplarında 1 ve 7. üniteleri arasında yer verilen kız-erkek görselleri dikkate alınmıştır. Ancak ders kitabı kapağı, kitapların giriş bölümünde bulunan fen ve mühendislik uygulamaları bölümü, içindekiler bölümü, ölçme değerlendirme etkinlikleri, deneysel uygulama örnekleri, kitap tanıtımı ve güvenlik sembolleriyle ilgili bölümler, tarihi figürler ve olaylarla ilgili bölümlerde bulunan görseller değerlendirmeye alınmamıştır. Bunun sebebi incelenen kitaplarının konu anlatımlı ders kitapları olması, kitapların içerik bütünlüğünün sağlanabilmesi, ders kitabındaki konuların güncelliğinin korunabilmesi ve sağlıklı değerlendirilmesi amacı esas alınmıştır.

Verilerin Analizi

MEB, TTKB'nin 2021-2022 eğitim-öğretim yılında okutulmasına onay verdiği bir adet 5. sınıf fen bilimleri ders kitabı, bir adet 6. sınıf fen bilimleri ders kitabı, bir adet 7. sınıf fen bilimleri ders kitabı ve bir adet 8. sınıf ortaokul fen bilimleri ders kitabını

incelenmiştir. Ders kitapları anlaşılma ve çözümlenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın ilk aşamasında kategoriler hazırlanırken ders kitabının içerdiği görseller toplumsal cinsiyet ekseninde ele alınıp yapılan çalışmalar incelenmiş ve alan yazın desteği alınmıştır. Bu incelemeler ışığında Esen Sevrge'nin kategorileri (1998) ile Özdemir ve Karaboğa'nın kategorileri (2019) doğrultusunda fen bilimleri ders kitaplarında yer verilen kadın-erkek görsellerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin incelenecek kategoriler belirlenmiştir.

Tablo 1. Esen Sevrge'nin Kategorileri ile Özdemir ve Karaboğa'nın Kategorilerinin Karşılaştırılması

Esen Sevrge'nin Kategorileri (1998)	Özdemir ve Karaboğa'nın Kategorileri (2019)
Çocuk ve Yetişkin Figürlerin;	Çocuk ve Yetişkin Figürlerin;
1- Birlikte Gösterildiği Kişiler	1- Birlikte gösterildiği kişiler,
2- Figürlerin Gösterildiği Eylemler	2- Figürlerinin Birlikte Gösterildikleri Kişilerin Cinsiyetleri
3- Figürlerin Gösterildiği Mekânlar	3- Figürlerin Gösterildiği Eylemler
4- Figürlerin Gösterildiği Nesnelere	4- Figürlerin Gösterildiği Mekânlar
	5-Figürlerin Gösterildiği Yetişkin Kadın ve Erkek Figürlerinin Olası Meslekleri

Bu çalışma, tablo 1'de verilen kategorilerin içerdiği temalar doğrultusunda fen bilimleri ders kitaplarında kız ve erkek görsellerinin; varlığı, görseldeki meslekler, birlikte gösterildiği kişiler, buldukları mekânlar ve görsellerdeki eylemler olmak üzere beş temadan oluşmaktadır. Temalar oluşturulurken yaş gurubu ekseninde bir ayırım yapılmamıştır. Görseller cinsiyet odaklı incelenmiş ve tüm yaş grupları iki cinsiyeti kapsayacak şekilde temalar oluşturulmuş olup temaların birbirini kapsamamasına özen gösterilmiştir. Araştırmada her bir tema için ders kitaplarında bulunan görseller ayrı ayrı değerlendirilip görsel içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Daha sonra verilerin analizinde görsel içerik analizi yöntemine başvurulurken ders kitaplarından bulunan görsellerden elde edilen veriler kodlanmış, görsellerdeki temalar bulunmuştur. Veriler, kodlara ve temalara göre düzenlenerek tanımlanmıştır. Daha sonra veriler, bilgisayar ortamına aktarılarak kodlar ve temalar arasındaki uyum tekrar kontrol edilmiştir. Microsoft

Office programları kullanılarak elde edilen eşleştirmeler tablolar oluşturulmuş ve bulgular bölümünde açıklanmıştır. Yukarıda belirtilen araştırmalarda yer alan teorik yapılarla bulunmayan ancak araştırma içerisinde bulunan bazı alt başlıklar da tablolara veri olarak eklenmiştir. Ayrıca ders kitapları incelenirken meslekler kategorisi bölümü hazırlanması aşamasında birçok farklı meslek sınıflandırmasına rastlanmıştır. Bunlardan en yaygını ise 2014 yılında Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından hazırlanan International Standard Classification of Occupations (ISCO) 08 adlı uluslararası standart meslek sınıflamasıdır. Buradan hareketle görsellerdeki meslekler analiz edilmeye çalışılmıştır.

Verilerin analizi araştırmacı tarafından yapıldıktan sonra alanında uzman üç kişiye başvurulmuş olup ders kitaplarını incelemeleri istenmiştir. Verilerin tutarlılığı kontrol edilmiştir. Araştırmayı farklı araştırmacılar birbirinden bağımsız olarak tekrar edilerek ve kontrolleri yapılmıştır. Bu sayede veri kaynaklarının, analiz süreçleri ve araştırmacıların kendi iç denetimi sağlanmıştır. Çalışmanın güvenilirliği için araştırmacılar arasında iç kontrol ve uyum konusunda anlaşmaya varılmıştır. Araştırmacılar arasında fikir birliğinin sağlanabilmesi için kod analizleri karşılaştırılmıştır. Miles ve Huberman (1994)'nın güvenilirlik formülünden (Güvenirlik= Görüş Birliği $\times$ 100 / Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) yararlanılarak görüş birliği ve görüş ayrılığının, araştırmanın güvenilirliğine etkisi hesaplanmıştır. Araştırmacıların elde ettiği kodlama verilerine göre kodlayıcılar arası görüş birliği %92 olarak belirlenmiştir. Çalışmanın güvenilirliğinin sağlanabilmesi için araştırmacılar arasındaki uyumun %70 üzeri olması önemlidir (Krippendorff, 2004; Miles ve Huberman, 1994; Corbin ve Strauss, 1998). Kız-erkek resimleriyle ilgili temalar altında betimsel istatistik analizleri olan frekansları belirtilerek tablolara aktarılmıştır. Bu doğrultuda tablolara işlenen verilerden yararlanılarak belirlenen önemli noktalar bulgular bölümünde vurgulanmıştır.

Veri analizleri kız-erkek resimlerinin ders kitaplarında gösterimi iki, resimlerin temsil ettiği meslekler dokuz, resimlerin birlikte gösterildiği kişiler altı, resimlerin gösterildiği mekânlar altı ve resimlerin gösterildiği eylemler dokuz başlıkta incelenerek yapılmıştır. Araştırmada 5. sınıf ders kitabında 282, 6. sınıf ders kitabında 321, 7. sınıf ders

kitabında 245 ve 8. sınıf ders kitabında 196 olmak üzere toplamda 1044 görsel belirlenerek analiz edilmiştir.

BULGULAR

Ortaokul Fen Bilimleri Ders Kitaplarında Yer Verilen Kız-Erkek Görselleriyle İlgili Bulgular

Tablo 2. Ortaokul Fen Bilimleri Ders Kitaplarında Yer Verilen Görsellerde Bulunan Erkek-Kız Görsellerinin Frekans Dağılımı

	5. Sınıf Ders Kitabı	6. Sınıf Ders Kitabı	7. Sınıf Ders Kitabı	8. Sınıf Ders Kitabı	Toplam (f)
Kız Görselleri (f)	16	44	15	31	106
Erkek Görselleri (f)	31	80	19	44	174
Toplam (f)	47	124	34	75	280

Tablo 2 incelendiğinde ders kitaplarında cinsiyet bulgusu içeren toplam (f:280) görsel tespit edilmiştir. Bunlardan kız (f:106), erkek (f:174) görselden oluşmaktadır. Sınıf düzeyinde ise 5. sınıf ders kitabında (f:47) görsel belirlenmiş olup bunlardan kız (f:16), erkek (f:31) görselden oluşmaktadır. 6. sınıf ders kitabında (f:124) görsele yer verilirken bunlardan kız (f:44), erkek (f:80) görselden oluşmaktadır. 7. sınıf ders kitabında (f:34) görsel yer almakta olup bunlardan kız (f:15), erkek (f:19) görselden oluşmaktadır. 8. sınıf ders kitabında (f:74) görsele yer verilirken bunlardan kız (f:31), erkek (f:44) görselden oluştuğu belirlenmiştir. Tüm sınıf kademelerdeki ders kitaplarında en fazla erkek görseller tespit edilmiştir. Ayrıca ders kitaplarında yer verilen figürlerin kız-erkek durumlarına dair örneklere aşağıda yer verilmiştir.

Şekil 1. Kız figürü örneği (Kaynak: Fen Bilimleri 5 (MEB) Akter, Arslan ve Şimşek, 2020: 173).

Şekil 2. Erkek figürü örneği (Kaynak: Fen Bilimleri 6 (MEB) Demirçalı ve Alkan, 2020: 88).

Tablo 3. Ders Kitaplarında Görsellerde Bulunan Kişilerin Olası Sahip Oldukları Mesleklere Dair Frekans Dağılımı

	5. Sınıf Ders Kitabı		6. Sınıf Ders Kitabı		7. Sınıf Ders Kitabı		8. Sınıf Ders Kitabı		Toplam		Genel Toplam
	Erkek (f)	Kız (f)	Erkek (f)	Kız (f)	Erkek (f)	Kız (f)	Erkek (f)	Kız (f)	Erkek (f)	Kız (f)	Toplam (f)
Profesyonel meslekler	6	6	21	17	2	5	12	12	41	40	81

Teknisyen- tekniker	5	1	2			4	10	2	12		
Yardımcı personel		26	6	4	1	5	2	35	8	43	
Sanatkâr											
Tesis-makine operatörü		4				1	5		5		
Nitelik gerektirmeyen işler	5	1	7	6	3	3	11	3	26	13	39
Öğrenci-çocuk	13	9	20	10	10	6	9	10	52	36	87
Belirsiz	2							2		2	
Hizmet-satış elemanı		3	2			2	4	5	6	11	
Toplam (f)	31	16	80	44	19	15	44	31	174	106	280

Tablo 3 incelendiğinde ders kitaplarında bulunan görsellerde figürlerin olası sahip oldukları mesleklere dair en fazla öğrenci-çocuk (f:87) olarak daha sonra sırasıyla en fazla profesyonel meslekler (f:80), yardımcı personel, (f:43) ve nitelik gerektirmeyen işlerde (f:43), olarak yer aldıkları belirlenmiştir. Sınıf düzeyinde ders kitapları incelendiğinde 5. sınıf ders kitabında erkekler (f:13) ve kızlar (f:9) en fazla öğrenci-çocuk olarak 6. sınıf ders kitabında erkekler en fazla yardımcı personel meslek grubunda (f:26), kızlar ise en fazla profesyonel meslek grubunda (f:17) gösterilirken 7. sınıf ders kitabında erkekler (f:6) ve kızlar (f:6) en fazla öğrenci-çocuk olarak 8. sınıf ders kitaplarında erkekler (f:12) ve kızlar (f:12) en fazla profesyonel meslek grubunda (f:12) görsellerde yer verilmiştir. Diğer önemli bir bulgu ise ders kitabında kız ve erkeklerin sanatkâr (f:0) olarak görselleri tespit edilmemiştir. Toplamda ise profesyonel

meslek gruplarında (f:41), teknisyen-tekniiker (f:10), yardımcı personel (f:35), tesis-makine operatörü (f:5), nitelik gerektirmeyen işlerde (f:26), öğrenci-çocuk (f:52), belirsiz (f:2) erkekler kızlardan daha fazla görsellerde yerini alırken sadece hizmet-satış elemanı meslek grubunda, kızlar erkeklerden daha fazla görsellerde yer aldığı belirlenmiştir. Ders kitaplarında yer verilen figürlerin olası mesleklerine dair bazı görsellere aşağıda yer verilmiştir.

Şekil 3. Doktor figürü örneği (Kaynak: Fen Bilimleri 6 (MEB) Demirçalı ve Alkan, 2020: 179).

Şekil 4. Kuaför figürü örneği (Kaynak: Fen Bilimleri 7 (MEB) Akdemir ve Çetin Atasoy, 2020: 87).

Tablo 4. Ders Kitaplarında Bulunan Görsellerde Erkeklerin ve Kızların Kimlerle Beraber Bulduklarına İlişkin Frekans Dağılımı

	5. Sınıf Ders Kitabı		6. Sınıf Ders Kitabı		7. Sınıf Ders Kitabı		8. Sınıf Ders Kitabı		Toplam		Genel Toplam
	Erkek (f)	Kız (f)	Erkek (f)	Kız (f)	Erkek (f)	Kız (f)	Erkek (f)	Kız (f)	Erkek (f)	Kız (f)	Toplam (f)
Tek	14	10	37	23	15	8	17	8	83	49	132
Çocuklarla	7	2	10	9	1	1	3	8	21	20	41
Yetişkinlerle	9	3	33	10	1	4	18	7	62	26	88
Ailesi					2	2	2	1	4	3	7
Kalabalık ile				2						2	2
Yetişkin ve çocuklarla	1	1					6	7	8	11	19
Toplam(f)	31	16	80	44	19	15	44	31	174	106	280

Tablo 4 incelendiğinde ders kitaplarında bulunan görsellerde kişilerin beraber buldukları olası figürlere dair dağılımlarında en fazla tek başına (f:131) halinde gösterilmişlerdir. Daha sonra yetişkinlerle (f:88), çocuklarla (f:41) ve yetişkin ve çocuklarla (f:19) beraber gösterilmişlerdir. Sınıf düzeyinde ders kitapları incelendiğinde ise 5 ve 6. sınıf ders kitaplarında erkekler tek başına, çocuklarla ve yetişkinlerle beraberken kızlardan daha fazla görsellerde belirlenmiştir. 7. sınıf ders kitabında ise erkekler sadece tek başına kızlardan daha fazla görsellerde bulunurken kızlar ise yetişkinlerle beraberken görsellerde erkeklerden daha fazla yer verilmiştir. 8. sınıf ders kitaplarında ise tek başına, çocuklarla, yetişkinler beraberken kızlardan daha fazla görsellerde yerini alırken kızlar sadece yetişkin ve çocuklarla beraber olma halinde

erkeklerden daha fazla görsellerde yerini almıştır. Görsellerde erkekler tek başına (f:83), çocuklarla (f:21), yetişkinlerle (f:62), ailesiyle (f:4) birlikte kızlardan daha fazla yer almıştır. Kızlar ise sadece kalabalık (f:2), yetişkin ve çocuklarla (f:11) birlikte erkeklerden daha fazla görsellerde belirlenmiştir. Ders kitaplarında yer verilen figürlerin kimlerle beraber olduklarına dair bazı görsellere aşağıda yer verilmiştir.

Şekil 5. Tek başına bulunan figür örneği (Kaynak: Fen Bilimleri 7 (MEB) Akdemir ve Çetin Atasoy, 2020: 160).

Şekil 6. Ailesiyle bulunan figür örneği (Kaynak: Fen Bilimleri 6 (MEB) Demirçalı ve Alkan, 2020: 198).

Tablo 5. Ders Kitaplarında Görsellerde Bulunan Kişilerin Buldukları Olası Mekanlara Dair Frekans Dağılımı

	5. Sınıf Ders Kitabı		6. Sınıf Ders Kitabı		7. Sınıf Ders Kitabı		8. Sınıf Ders Kitabı		Toplam		Genel Toplam
	Erkek (f)	Kız (f)	Erkek (f)	Kız (f)	Erkek (f)	Kız (f)	Erkek (f)	Kız (f)	Erkek (f)	Kız (f)	Toplam (f)
Ev ve çevresi	7	1	7	7	4	1	1	5	19	14	33
Okul ve çevresi	3	1	2	3			11	13	16	17	33
Kurum ve çevresi	1		13	2	1	2			15	4	19
Dış mekân	17	12	34	16	8	7	18	9	77	44	121
İş yerinde	3	2	5	8	1	4	13	3	22	17	39
Belirsiz			19	8	5	1	1	1	25	10	35
Toplam(f)	31	16	80	44	19	15	44	31	174	106	280

Tablo 5 incelendiğinde ders kitaplarında bulunan görsellerde kişilerin buldukları olası mekâna dair dağılımları en fazla dış mekânda (f:121) yer aldıkları belirlenmiş olup sırasıyla en fazla sırasıyla iş yerinde (f:39), belirsiz (f:35), ev ve çevresi (f:33), okul ve çevresinde (f:33) gösterilmişlerdir. Sınıf düzeyinde ders kitapları incelendiğinde ise 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında erkekler ve kızlar en fazla dış mekâna dair görsellerde yer almıştır. 8. sınıf ders kitabında ise erkekler en fazla yine dış mekânda (f:18) bulunurken, kızlar ise en fazla okul ve çevresinde (f:13) görsellerde tespit edilmiştir. Toplamda ise erkeklerin buldukları mekân ev ve çevresinde (f:19), kurum ve çevresinde (f:15), dış mekânda (f:77), iş yerinde (f:22), belirsiz konum (f:25) olarak kızlardan daha fazla görsellerde belirlenmiştir. Kızlar ise sadece okul ve çevresinde (f:17) erkeklerden daha

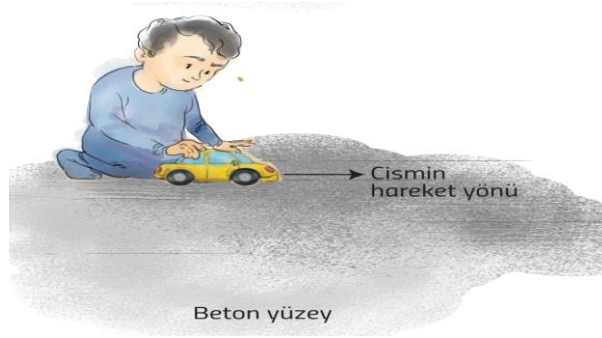
Okulda ya da öğrenmeye yönelik	5	2	5	4			10	17	20	23	43
Sosyal	5	1	12	5	2	2	13	13	32	21	53
Spor	5	2	14	5	4	1	4		27	8	35
Oyun-hobi-eğlence	6	1	17	8	6	4	1		30	13	43
Kültür-Sanat											
İş yeri ve çevresindeki işler	4	3	12	9	2	1	16	1	34	14	48
Ev İşleri			2	2			1		3	2	5
Kişisel işler	3	3	13	8		6			16	17	33
Eylemsiz, Sabit	3	4	5	2	5	1			13	7	20
Toplam (f)	31	16	80	44	19	15	44	31	174	106	280

Tablo 6 incelendiğinde ders kitaplarında bulunan görsellerde kişilerin buldukları olası eylemleri en fazla sosyal faaliyetler (f:53) olarak belirlenmiştir. Daha sonra ise sırasıyla en fazla iş yeri ve çevresindeki (f:48), oyun-hobi (f:43), okulda ya da öğrenmeye yönelik (f:43) faaliyetler içerisinde görsellerde yer verilmiştir. Sınıf düzeyinde ders kitapları incelendiğinde ise 5. sınıf ders kitabında erkekler en fazla oyun-hobi faaliyetlerini yaparken (f:6), kızlar ise en fazla eylemsiz-sabit (f:4) olarak görsellerde yer verilmiştir. 6. sınıf ders kitabında erkekler (f:17) ve kızlar (f:9) en fazla oyun-hobi faaliyetleri içerisinde görsellerde yer almışlardır. Ayrıca kızlar iş yeri ve çevresindeki (f:9) işlerde de en fazla görsellerde yer verilmiştir. 7. sınıf ders kitabında erkekler en fazla oyun-hobi (f:6), kızlar ise kişisel işlerini (f:6) yaparken görsellerde yer almışlardır.

Son olarak ise 8. sınıf ders kitaplarında erkekler en fazla iş yeri ve çevresinde (f:16), kızlar ise okulda ya da öğrenmeye yönelik (f:16) faaliyetler içerisindeyken görsellerde yer aldıkları belirlenmiştir. Tablodaki önemli bir bulgu ise ders kitaplarının tamamında figürlerin kültür-sanat işlerine (f:0) dair görsellerde herhangi bir faaliyet içerisinde gösterilmemesidir. Diğer bir bulgu ise erkeklerin sosyal (f:32), sportif (f:27), oyun-hobi (f:30), iş yeri ve çevresindeki faaliyetlerde (f:34), eylemsiz-sabit (f:13), ev (f:3) faaliyetlerinde kızlardan fazla görsellerde yer verilmiştir. Kızlar ise okulda ve öğrenmeye yönelik (f:23) ile kişisel (f:17) faaliyetlerde erkeklerden daha fazla görsellerde yerini almıştır. Ders kitaplarında yer verilen figürlerin olası eylemlerine dair bazı görsellere aşağıda yer verilmiştir.

Şekil 9. Spor yapan figür örneği (Kaynak: Fen Bilimleri 8 (Adım Adım Matbaa) Yiğit, 2021:49).

Şekil 10. Oyun oynayan figür örneği (Kaynak: Fen Bilimleri 5 (MEB) Akter, Arslan ve Şimşek, 2020: 93).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Ortaokul fen bilimleri ders kitaplarında bulunan kız-erkek görselleri analiz edildiğinde dikkat çekici sonuçlardan birisi ders kitaplarında erkek görsellerine kız görsellerinden daha fazla yer verilmiş olmasıdır. Bu durum konuyla ilgili yapılan alan yazındaki diğer çalışmalarla örtüşmektedir (Çubukçu ve Sivaslıgil, 2007b; Damayanti, 2014; Demircioğlu, 2017; Esen ve Bağlı, 2002; Kırbaşoğlu Kılıç ve Eyüp, 2011; MacNaughton, 2006; Özdemir ve Karaboğa, 2019; Özkan, 2013; Regueiro, 2000; Tezer Asan, 2010; Vatandaş, 2011; Yaylı ve Kitiş Çınar, 2014; Yurtsever, 2011). Sadece Mohamad Subakir ark. (2012) Malezya’da ve Mineshima (2008) Japonya’da yabancı dil ders kitaplarında yaptığı araştırma sonucunda erkek ve kız resimlerinin aynı sayıda olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca erkek görselleri tüm sınıf seviyelerindeki ders kitaplarında da kızlardan daha fazla yer almıştır. Öğrencilerin gelişim ve büyüme çağlarında buldukları kritik dönemde daha fazla erkek görselleriyle karşılaşması öğrencilerde erkeklerin daha önemli olduğuna dair örtük bir mesaj verebilir. Bu durumun öğrencilerde toplumsal cinsiyet eşitsizliği ekseninde cinsiyet ayrımcılığına yönelik bir algı oluşmasında sürükleyici etkisi olabilir. Bu noktada ders kitapları toplumsal cinsiyet kapsamında normların öğrencilere yerleşmesini sağlayarak (Aratemur Çimen ve Bayhan, 2018) toplumsal cinsiyet açısından bakış erkek hegemonyasını canlı tutarak ders kitaplarında gelenekçi bakışın devam etmesine neden olmaktadır (Koyuncu Şahin ve Çoban, 2019). Tüm sınıf seviyelerindeki ders kitaplarında erkek görsellerinin fazlalığı erkeklerin daha önemli ve değerli olduğu kanısını da ortaya çıkarabilir. Bu sonucu farklı bir açıdan Vatandaş (2007) göre kızların erkeklerden daha az yer almasının, kızların toplumda daha geri planda ve izole kalmalarının sonucu olarak ders kitaplarında da daha az verilerek toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle beraber gelenekçi bir tutum olarak ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Daha kapsamlı bir araştırma yapan Gümüšoğlu (2013a), 1928-2013 yılları arasındaki ders kitapları analiz edilmiş ve ders kitaplarının ilk yıllarda cinsiyet eşitliğine dair veriler mevcutken daha sonraki yıllarda erkeklerin daha üstün olacak şekilde bir durumun belirlendiğini ortaya koymuştur. Ortaokul fen bilimleri ders kitaplarında da

ortaya çıkan bu sonucun erkeklerin daha baskın, görünür, güçlü, karar alıcı bir pozisyonda, kadınların ise çekingen, toplumda geri planda durduğuna dair algı oluşmasına sebebiyet verebilir.

2014 yılında Türkiye İstatistik Kurumu'nda (TÜİK) tarafından yayınlanan Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması (ISCO) doğrultusunda ders kitaplarında mesleklere dair inceleme sonucunda ise erkeklerin profesyonel meslek gruplarında (öğretmen, doktor, araştırmacı, borsacı, mühendis, ressam, tiyatro oyuncusu), teknisyen-tekniker, yardımcı personel (pilot, emlakçı, spiker, sporcu, izci lideri, dağcı, antrenör) tesis-makine operatörü, nitelik gerektirmeyen işler (kırtasiyecisi, fayans ustası, pazarcı, bilgisayar mağazasında çalışan, manav, fırıncı, apartman görevlisi, izci, panayırda baloncu, satıcı, işçi, çiftçi), belirsiz ve bu sınıflamalara ilave olarak öğrenci ya da çocuk olarak kızlardan daha fazla resimlerde yer almış olup sadece hizmet satış elemanları grubunda (host, pompacı, kuaför, bankacı, araç satış danışmanı, garson, aşçı) kızlar erkeklerden daha fazla görsellerde yerini almıştır. Buradan hareketle erkeklerin meslek grupları içerisinde çok daha fazla gösterilmesi çalışma hayatın erkek egemenliği olduğuna dair mesaj içermektedir. Burada dikkat çeken önemli bir husus ise profesyonel meslek gruplarında her ne kadar erkek gösterimlerin kızlardan fazla olmasına rağmen aradaki fark çok olmayıp kızlarında özel bilgi ve beceri isteyen bu meslek gruplarında gösterilme sayısı azımsayacak derecede fazladır. Araştırma bulguları, kadınların daha çok güç gerektirmeyen öğretmen, bakıcı, hemşire vb. mesleklerle; erkeklerin ise güç gerektiren, yönetici, müdür, doktor vb. gibi prestijli mesleklerle verildiğini belirten çalışma sonuçları ile uyumamaktadır (Mardani vd., 2012; Söğüt, 2018; Teliousi vd., 2020). Sonuç olarak ortaokul fen bilimleri ders kitaplarında erkekler, meslek alanlarında kızlara göre daha yaygın olarak temsil edilmektedir. Araştırmadaki diğer bir önemli sonuç ise görsellerde erkeklerin öğrenci ya da çocuk olarak görsel sayısı kız görsellerden fazladır. Öğrencilerin ders kitaplarında yaşlarının ya da yaşlarına yakın olan kişileri görsellerde çoğunlukla erkek olarak yer verilmesi öğrencilerde cinsiyet eşitsizliği algısının oluşmasına sebep olabilir.

Erkeklerin ve kızların görsellerde beraber buldukları figürler açısından incelendiğinde ise erkeklerin tek başına bulunma oranının kızlardan çok daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum erkeklerin toplum içerisinde daha bağımsız olduklarına dair imaj meydana getirmektedir (Yaylı ve Kitiş Çınar, 2014). Diğer taraftan erkeklerin başkalarının yardımı ve desteği olmadan yaşayabilecekleri kendi kendilerine yetebileceği algısını oluşturmaya katkı sağlamaktadır (Tezer Asan, 2010). Ancak bu durum erkeklerin daha içe dönük bir şekilde yardım istemeyen, tek başlarına bir şeyler yapabilme kapasitesine cinsiyet ekseninde sahip olduğu algısını oluşturduğu için erkekler psikolojik açıdan olumsuz etkileyebilir (Koyuncu Şahin ve Çoban, 2019). Toplamda erkeklerin ve kızların en fazla tek başlanırken gösterdikleri belirlenmiş olup sırasıyla iki cinsiyette de en fazla yetişkinlerle daha sonra ise çocuklarla birlikte olacak şekilde gösterilmişlerdir. Görsellerde erkekler tek başına, yetişkinlerle, çocuklarla bulunması kızlardan daha fazladır. Kızların ise kalabalıkla, yetişkin ve çocuklarla birlikte gösterimi erkeklerden fazla olduğu görsellerde tespit edilmiştir. Kızların, erkeklerden daha fazla resmedildiği bu durumda kızların yalnız kalmaması gerektiği yönünde gelenekçi bir bakış açısının oluşmasına zemin hazırlayabilir.

Figürlerin buldukları olası mekân incelemesinde ise toplamda erkek ve kızların en fazla gösterildikleri alan dış mekân olmuştur. Erkeklerin dış mekânda bulunma durumu kızlara oranla daha fazladır. Birtakım çalışmalarda benzer bulguya rastlanılmış olup bu durum öğrencilerde erkeklerin daha özgür, rahat ve aktif oldukları düşüncesini olmasına sebep olabilir (Esen ve Bağlı, 2002; Mohamad Subakir vd. 2012; Yaylı ve Kitiş Çınar, 2014; Yıldız, 2013). Ayrıca erkeklerin ve kızların çoğunlukla benzer yerlerden yüksek sayıda gösterilmeleri ders kitaplarının cinsiyet eşitliği kapsamında oluşturulduğunu göstermektedir. Bu sayede toplumsal cinsiyet eşitliğini kapsamında algılarını pozitif açıdan etkileyebileceği düşünülmektedir. Bu durum iki cinsiyet açısından da dışa dönük, aktif, özgüvenli olduklarına dair olumlu bir mesaj içermektedir. Diğer taraftan ev ve çevresi, kurum ve çevresi, dış mekân, iş yeri ve çevresi ve belirsiz mekanlarda erkeklerin gösterilme sıklığı kızlardan daha fazladır. Kızlar ise sadece okul ve çevresinde erkeklerden daha fazla gösterilmiştir ancak bu durumda aralarında çok fark

olmadığı belirlenmiştir. Dikkat çeken diğer bir nokta ise 6. sınıf ders kitaplarında görsellerin mekân açısından anlaşılır bir şekilde gösterilmemesidir. 5, 7 ve 8. sınıf ders kitaplarında görsellerdeki erkek ve kızların buldukları alanlar daha anlaşılır olduğu belirlenmiştir. 6. sınıf ders kitaplarındaki bu durum öğrencilerin sağlıklı bir şekilde görselleri yorumlama ve kavrayabilmesi yönünde karışıklığa sebebiyet verebileceği ve görsellerin ders kitaplarında anlaşılır olması ilkesine uygun düşmemektedir. Diğer bir durum ise ders kitaplarında kızların ev ve çevresinde erkeklere oranla az yer verilmiş olmasıdır. Bu araştırmadan farklı olarak, kadınların dış mekanlara göre iç mekanlarda çizilmeye daha yatkın olduğunu gösteren araştırmalar mevcuttur (Kırbaçoğlu Kılıç ve Eyüp, 2011; Özdemir ve Karaboğa, 2019; Yıldız, 2013). Bu açıdan diğer araştırmalardan farklılaşmaktadır.

Eylemlere yönelik inceleme sonucunda ise erkeklerin kızlara göre daha fazla sosyal faaliyetler içerisinde buldukları belirlenmiştir. Bu durum 5 ve 6. sınıf ders kitaplarında erkekler kızlardan çok daha fazla iken 7 ve 8. sınıf ders kitaplarında ise eşit sayıda oldukları belirlenmiştir. Bu durum öğrencilerde erkeklerin daha girişken, aktif, insan ilişkileri daha iyi olduğuna dair bir algı oluşturabilir. Bir başka önemli sonuç ise tüm sınıf seviyelerinde erkeklerin kızlardan çok daha fazla sportif faaliyetlerle ilgilendiğine dair resimlere yer verilmiş olmasıdır. Ancak Güney (2006) yaptığı araştırmada kadınların sportif aktiviteler içinde daha çok temsil edildiği belirlenirken bu çalışmayla aynı doğrultuda Sovič ve Hus (2015), erkeklerin, sportif aktivitelere daha yatkın olduğu belirlenmiştir. Sportif faaliyetlerde erkeklerin ciddi bir oranla kızlardan daha fazla resmedilmesi erkeklerin kızlara oranla daha güçlü, enerjik, özgüvenli olduğuna göstermeye yönelik toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin oluşmasına sebebiyet verebilecek bir durum olarak görülebilir. Diğer taraftan görsellerde bulunan kişiler oyun-hobiye yönelik faaliyetlerde erkekler, kızlardan daha fazla görsellerde yer almışlardır. Bu durum kızların eğlence ortamlarında yer almaması ve daha geri planda durması geleneksel bir yaklaşım olarak söylenebilir. İş yeri ve çevresindeki eylemlerde ise yine tüm sınıf seviyelerinde erkeklerin kızlardan daha fazla yer aldığı görülmektedir. Bu durum erkeklerin çalışma hayatında daha önde olduğu erkeklerin daha çok çalıştığı,

gelir elde ettiği, para kazanma konusunda daha istekli olduğuna dair öğrencilerde cinsiyet eşitsizliği ekseninde algı oluşturabilir. Diğer önemli bir sonuç ise kızlar, erkeklerden daha fazla öğrenme faaliyetleri içinde gösterilmesi kızların öğrenmeye daha önem verdiği, çalışkan, azimli olduğuna dair öğrencilerde gelenekçi yaklaşımın aksine olumlu yönde bir etkisi olduğu düşünülebilir. Toplamda ise görsellerde erkekler en fazla iş yeri ve çevresindeki işlerle uğraşırken kızlar ise okulda ya da öğrenmeye yönelik faaliyetler içerisinde gösterilmişlerdir. Diğer önemli bir nokta ise erkeklerin ev ile ilgili işlerde kızlardan daha fazla resmedilmiş olması alan yazındaki diğer çalışmalardan farklı kılmaktadır (Kırbaçoğlu, Kılıç ve Eyüp, 2011; Özdemir ve Karaboğa, 2019).

ÖNERİLER

Ortaokul öğrencilerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin oluşmaması ve bu çabanın sürdürülebilir olabilmesi için öncelikle aileden başlayarak eğitim-öğretimin her alanında bulunan ve emek veren paydaşların iş birliğiyle ve planlı hareket etmesi çok önemlidir. Bu doğrultuda öğrenci velilerine halk eğitim merkezlerinde ve okullarda okul rehber öğretmenleri tarafından toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda bilgilendirici, yönlendirici seminerler ve konferanslar düzenlenmelidir.

TTKB tarafından ders kitabı yazım komisyonları ve inceleme komisyonları oluşturulurken görev verilecek akademisyenlerin ve öğretmenlerin cinsiyetçilik ve toplumsal cinsiyet eşitliği hakkında bilgi sahibi olmaları ders kitaplarının hazırlanması sürecine olumlu etkisi olacağı düşünülmektedir. Özellikle ders kitapları hazırlandıktan sonra uzman bir komisyon tarafından bilimsel bir bakış açısıyla görsellerin kapsamlı analiz edilerek ve geri bildirimde bulunarak gerekli düzeltmeler sağlanmalıdır. Ders kitaplarının, öğretim programları doğrultusunda oluşturulurken toplumdaki kalıp yargıları destekleyecek ya da oluşmasına zemin hazırlamadan cinsiyet eşitliğini vurgulayacak görsellere yer verilmesi önemlidir. Ders kitaplarındaki görsellerin mekân, eylem, çizim olarak anlaşılır ve dikkat çekici olacak şekilde titizlikle seçilip düzenlenmelidir. Kız ve erkek görsellerinin tüm sınıf seviyelerindeki ders kitaplarında

eşit sayıda ve uyumlu olmasına özen gösterilmelidir. Nicelik açısından bir üstünlüğün bulunmamasına dikkat edilmelidir.

Tüm eğitim çalışanlarına merkezi ve mahalli olmak üzere toplumsal cinsiyet konulu hizmet içi eğitimlerin düzenlenerek gerekli farkındalığın kazandırılması, pekiştirilmesi açısından önemli olup bu eğitimlerin sürekli ve planlı olması konunun güncelliğine ve kalıcılığına olumlu etkisi olacağı düşünülmektedir. Bu eğitimlere öğretmenlerin katılımlarının sağlanabilmesi ve öğretmenlerde motivasyonun oluşabilmesi için okul idarelerinin de konuya önem vererek bu konuda teşvik edici olmalıdır. Öğretmenler okul ve sınıf içerisinde öğrencilere kullandığı dile ve davranışlarına dikkat ederek öğrencilerde cinsiyet farkından kaynaklı herhangi bir davranış değişikliğine sebebiyet vermediğine emin olmalıdır.

Üniversitelerde öğretmen yetiştiren eğitim fakültelerinin öğretim programlarında öğretmen adaylarının cinsiyetçi bakış açılarının önüne geçilebilmesi ve sağlıklı bir toplumsal cinsiyet eşitliği öneminin vurgulanması bakımından formasyon derslerinin yanında ilgili konuyla ilgili dersler konulabilir. Toplumsal cinsiyet eşitliği kapsamında, üniversiteler ve okullar bünyesinde oluşturulacak sosyal kulüplerle drama, gezi, gözlem gibi yöntemleri kullanarak öğrencilerde sağlıklı cinsiyet rollerinin oluşması, cinsiyet eşitliğini öneminin vurgulanması öğrencilerin konuyla ilgili oluşan ya da oluşabilecek önyargılı ve kalıpsal bakış açısını ortadan kaldırmaya destekleyici etkisi olabilir. Okul çağının ilk yıllarında itibaren ders kitaplarına toplumsal cinsiyet eşitliği konulu ünite ve temalar eklenerek toplumsal cinsiyet eşitliği ekseninde farkındalığının gelişmesi sağlanabilir.

Cinsiyetçilikle ilgili bakışın ortadan kaldırılabilmesi ve etkisinin azaltılabilmesi için toplumun her kesimindeki kişilerin, kurumların topyekûn bir gayret kesintisiz bir mücadele ile toplumun kılcal damarlarına kadar yayılarak devam ettiği ölçüde başarılı olabilir. Toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili çalışmalar okul hayatının ilk çağlarında bulunan ilkökul öğrencilerine ve duyuşsal, biyolojik ve psikolojik olarak hızlı gelişim, değişim sürecinde olan lise öğrencilerinin ders kitaplarında da yapılarak araştırmanın kapsamı genişletilebilir.

KAYNAKLAR

- Akbulut-Uzun, Y. ve Gelmez-Burakgazi, S. (2021). Ortaöğretim İngilizce ders kitaplarının toplumsal cinsiyet rolleri açısından incelenmesi. *TEBD*, 19(2), 1277-1298.
- Akdemir, E. ve Atasoy, D. E. (2022). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu fen bilimleri 7. sınıf ders kitabı*. Ankara: MEB.
- Akkaş, M. Ş. (2019). *Göçün etkisine karşı bakış açısından kullanım ve Sakarya'daki mülteci/sığınmacı sorunu* (Yüksek Lisans Tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Akter, S., Arslan, H. B. ve Şimşek, M. (2022). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu fen bilimleri 5. sınıf ders kitabı*. İzmir: MEB.
- Alpan Özdemir, E. D. (2018). Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının çocuk oyunlarına yansımaları. *Atatürk Üniversitesi GSF Sanat Dergisi*, 31, 80-89.
- Anderson, D. A., & Hamilton, M. (2005). Gender role stereotyping of parents in children's picture books: the invisible father. *Sex Roles*, 52(3-4), 145-151.
- Aratemur Çimen, C. ve Bayhan S. (2018). Değişen ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, 36, 72-102.
- Arslantürk, Z. ve Amman, T. (2000). *Sosyoloji*. İstanbul: Kaknüs.
- Asan, H. T. (2010). Ders kitaplarında cinsiyetçilik ve öğretmenlerin cinsiyetçilik algılarının saptanması. *Fe Dergi*, 2(2), 65-74.
- Balcı, E. ve Sel, B. (2017). İlkokul Türkçe ders kitaplarında yer alan çocuk edebiyatı ürünlerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ilişkin bir araştırma. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21(3), 723-740.
- Bansiong, A. J. (2019). Readability, content, and mechanical feature analysis of selected commercial science textbooks intended for third grade filipino learners. *Cogent Education*, 6(1), 1706395.
- Baştürk, M. (2008). *Ders Kitaplarının Tarihçesi Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Pegem A Yayınevi.
- Bayrakçı, M. (2005). Ders kitapları konusu ve ilköğretimde ücretsiz ders kitabı dağıtım projesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 165, 1-10.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Castillo, M. A. R., & Cecilia, R. R. (2006). Gender roles in coeducation. *International Journal of Learning*, 12(6), 239-243.
- Corbin, J., & Strauss, A. (2008). Strategies for qualitative data analysis. *Basics of Qualitative Research. Techniques and procedures for developing grounded theory*, 3(10.4135).
- Çeçen, M. A. (2015). Türkçe ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rolleri. Duygu, U. ve Ahmet, B. (Ed.), *Akademik hayatının 25. yılında Türkçe eğitimi alanının ilk profesörü Murat Özbay'a Armağan içinde* (s.211-228). Ankara: Pegem.
- Çelik, Ö. (2008). *Ataerkil sistem bağlamında toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin benimsenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Çelik, T., Aydoğan Yenmez, A. ve Gökçe, S. (2019). Ortaokul matematik ders kitaplarındaki dilsel ve görsel metinlerin toplumsal cinsiyet rollerine göre incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38(2), 206-224.
- Çepni, S. (2007). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Çubukçu, H. ve Sivasslıgil, P. (2007a). 7. Sınıf İngilizce ders kitaplarında cinsiyet kavramı. *Dil Dergisi*, 137, 7-17.
- Çubukçu, H. ve Sivasslıgil, P. (2007b). İngilizce ders kitaplarında cinsiyetçilik. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(34), 25-33.
- Damayanti, I. L. (2014). Gender construction in visual images in textbooks for primary school students. *Indonesian Journal of Applied Linguistics*, 3(2), 100-116.
- Demirçalı, S. ve Alkan, B. (2022). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu fen bilimleri 6. sınıf ders kitabı*. Ankara: MEB.
- Demirhan, E. I. (2021). Toplumsal cinsiyet eşitliği açısından öğretim programı ve ders kitabı inceleme (4. Sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi). *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 4(1), 69-82.
- Doğanay, G. ve Çopur, Z. İlkokul Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında İşlenen Aile İçi Rollerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Açısından Değerlendirilmesi. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, 7(1), 57-73.
- Dökmen, Z. Y. (2010). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dökmen, Z. Y. (2017). Yakınlarına bakım verenlerin ruh sağlıkları ile sosyal destek algıları arasındaki ilişkiler. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1).
- Dönmezer, S. (1994). *Toplumbilim*. İstanbul: Beta.
- Dündar, S. (2021). *Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında toplumsal cinsiyet* (Yüksek Lisans Tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Ecevit, Y. (2003). Toplumsal cinsiyetle yoksulluk ilişkisi nasıl kurulabilir? Bu ilişki nasıl çalışılabilir? *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4), 83-88.
- Edgar, A., & Sedgwick, P. (2007). *Kültürel Kuramda Anahtar Kavramlar*. İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.
- Erdoğan, T. (2008). Toplumsal Sistemin Düzen Sağlayıcı Unsuru Olarak Cinsiyet Rolü Farklılaşması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(3), 123-145.
- Esen Sevrge, Y. (1998). *Ders kitaplarında cinsiyetçilik: İlköğretim ders kitapları üzerinde yapılmış bir içerik çözümlemesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Esen, Y. ve Bağlı, M. T. (2002). İlköğretim ders kitaplarındaki kadın ve erkek resimlerine ilişkin bir inceleme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35(1-2), 143-154.
- Freebody, P. (2003). *Qualitative research in education: Interaction and practice*. London: Sage.
- Freeman, R., & McElhinny. (1996). *Language and gender*. In Mckay, S.L. ve Hornberger, N.H. (Eds.) *Sociolinguistics and Language Teaching* (218-280). USA: Cambridge University Press.

- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Glesne, C. (2011). *Becoming qualitative researchers*. Boston: Pearson.
- Gümüšoğlu, F. (2016). *Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet 1928'den Günümüze*. İstanbul: Tarihçi Kitabevi yayınları.
- Güney, N. (2016). 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında toplumsal cinsiyet incelemesi. *Turkish Studies*, 11(3), 229-1248.
- İşler, A. Ş. (2003) Yazılı Ders Materyallerinde İllüstrasyon Kullanımının Dayandığı Temel İlkeler ve Sağladığı Katkılar. *Milli Eğitim Dergisi*, 157.
- Karaboğa, M. T. (2020). Sosyal Bilgiler ders kitaplarında cinsiyet rolleri. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(15), 4847-4881.
- Karabulut, A. (2021). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabının İncelenmesi. *Anasay*, 16, 119-131.
- Kasa, B. ve Şahan, B. (2016). Gender stereotypes in primary school Turkish textbooks İlkokul Türkçe ders kitaplarında toplumsal cinsiyet kalıp yargıları. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 4152-4167.
- Kırbaşoğlu Kılıç, L. ve Eyüp, B. (2011). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında ortaya çıkan toplumsal cinsiyet roller üzerine bir inceleme. *ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 129-148.
- Koyuncu Şahin, M. ve Çoban, A. (2019). Türkiye'de Eğitim Alanında Toplumsal Cinsiyet Üzerine Yapılmış Çalışmalara Toplu Bir Bakış. *Journal of International Social Research*, 12(64), 588-599.
- Krippendorff, K. (2004). Reliability in content analysis: Some common misconceptions and recommendations. *Human communication research*, 30(3), 411-433.
- Kükreler, M. ve Kıbrıs, İ. (2017). Cedaw Öncesi ve Sonrası Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Faktörünün Değerlendirilmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 1369-1383.
- Legewie, J., & DiPrete, T. A. (2012). School context and the gender gap in educational achievement. *American Sociological Review*, 77(3), 463-485.
- MacNaughton, G. (2006). Constructing gender in early-years education. Skelton, C. , Francis, B. ve Smulyan, L. (Ed.). *The Sage of handbook of gender and education* içinde (127-139). London: Sage.
- Mardani, A., Samieenejad, A., Khajavi, Y., & Mardani, S. (2012). Gender reflections in the English coursebooks of junior high schools: the case of Iran. *Academic Research International*, 3(1), 227-233.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mattu, A., & Hussain N. (2003). Gender Biases and Stereotypes in School Texts. *The Subtle Subversion: The State of Curricula and Textbooks in Pakistan*, 91-98.
- McDonald, C. V. (2016). Evaluating junior secondary science textbook usage in Australian schools. *Research in Science Education*, 46(4), 481-509.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Mineshima, M. (2008). Gender representation in an EFL textbook. *Bulletin of Nigata Institute of Technology*, 13, 121-140.
- Mohamad Subakir, M. Y., Bahiyah, A. H., Zarina, O., Kesumawati, A. B., Fuzirah, H., & Azmah, M. (2012). A visual analysis of a Malaysian English school textbook: gender matters. *Asian Social Science*, 8(12), 1-11.
- Montgomery, B. M. (1986). Interpersonal attraction as a function of open communication and gender. *Communication Research Reports*, 3(1), 140-145.
- Morris, B. J., Masnick, A. M., Baker, K., & Junglen, A. (2015) An analysis of data activities and instructional supports in middle school science textbooks. *International Journal of Science Education*, 37(16), 2708-2720.
- Mukhopadhyay, M. (2002). *Some thoughts on gender and culture*. In *Development and Culture*. Eynsham: Information.
- Özdemir, E. ve Karaboğa, A. B. (2019). Ortaokul matematik ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(3), 760-781.
- Özkan, R. (2013). İlköğretim ders kitaplarında kadın figürü. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(5), 617-631.
- Özpinar, S. (2015). *Sosyal dışlanma ve kadın sağlığı. Dünyada, Türkiye’de kadın ve şiddet içinde* (s. 437-487). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Regueiro, P. D. (2000). An analysis of gender in a Spanish music textbook. *Music Education Research*, 2(1), 57-73.
- Sarıtaş, E. ve Şahin, Ü. (2018). Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rollerini Üzerine Bir İnceleme. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 48, 463-477.
- Satılmış, S. (2019). 5. sınıf Türkçe ders kitabının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 1249-1262.
- Sezal, İ. (2002). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Martı Yayınları.
- Sovič, A., & Hus, V. (2015). Gender stereotype analysis of the textbooks for young learners. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 186, 495-501.
- Söğüt, S. (2018). Gender representations in high school EFL coursebooks: An investigation of job and adjective attributions. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), 1722-1737.
- Sönmez, K. ve Dikmenli, Y. (2021). İlkokul sosyal bilgiler ders kitabının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 10(1), 434-458.
- Şahin, M. (2014). Sosyal Bilgiler ders kitaplarının görsel tasarım ilkeleri açısından değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 31-46.
- Takaoğlu, Z. B. (2021). Fizik Ders Kitaplarında Yer Alan Resimlerin Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından İncelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 46, 355-378.
- Tan, M. G. (2011). *Eğitim*. Eskişehir: Toplumsal İşlenebilirlik Yayınları.

- Taylor, F. (2003). Content analysis and gender stereotypes in children's books. *Teaching Sociology*, 31(3), 300-311.
- Telioussi, V., Zafiri, M., & Pliogou, V. (2020). Occupation and gender stereotypes in primary school: The case of the English language coursebooks in Greek primary schools. *Universal Journal of Educational Research*, 8(4), 1135-1148.
- Tietz, W. M. (2007). Women and men in accounting textbooks exploring the hidden curriculum. *Issues in Accounting Education*, 22(3), 459-480.
- Travers, M. (2001). *Qualitative research through case studies*. London: Sage.
- Türk, G. D. ve Darı, A. B. (2022). Metaverse'de bireyin toplumsallaşma süreci. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 277-297.
- Türkben, T. (2019). Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin ilettiği değerler açısından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(3), 508-526.
- Üner, S. (2008). *Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadına yönelik aile içi şiddetle mücadelede temel eğitim seti*. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, Ankara: Dumat Ofset.
- Wach, E., & Ward, R. (2013). *Learning about qualitative document analysis*. *IDS Practice Paper in Brief*, 13, 1-11.
- Weitzman, L. J., Eiffel D., Hokada, E., & Ross, C. (1972). Sex-role socialization in picture books for preschool children. *USA: American Journal of Sociology*, 77, 1125.
- Yaylı, D. ve Kitiş Çınar, E. (2014). Ortaokul Türkçe ders kitapları görsellerinde toplumsal cinsiyet. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(5), 2075-2096.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldız, M. (2013). İlkokul ve ortaokul din kültürü ve eğitim bilgilerinin amaçlarını amaç edinmek. *Dini Araştırmalar*, 16(42), 143-165.
- Yiğit, E. (2022). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu fen bilimleri 8. sınıf ders kitabı*. Ankara: Adım Adım Matbaa.
- Zeenatunissa, M. S. (1989). Sex discrimination in education: content analysis of Pakistan school text books. *ISS Working Paper Series/General Series*, 62, 1-61.

SUMMARY

Purpose

Studies on gender roles are important for the future of every society in terms of the future of our students, who are the treasure of our country, the guarantee of our future, that their world of thought, identity development can be healthy and that they do not grow up with stereotypes. In this context, the aim of the study is to examine the visuals in the science textbooks approved to be taught in 5th, 6th, 7th and 8th grades at the secondary school level on the axis of gender and to reveal the results. In line with this main purpose, the extent to which male and female pictures are included in the visuals in science textbooks, which professions are represented by female and male pictures, with whom female and male pictures are shown, in which places female and male pictures are shown, in which actions female and male pictures are shown, were analysed and the results were revealed.

Methodology

This study covers the content analysis of the visuals in science textbooks with the document analysis technique, which is one of the qualitative research methods. Document analysis is one of the qualitative research methods that carefully examines written studies in a planned and systematic way (Wach & Ward, 2013). The authenticity of the textbooks was checked. Then, data were collected by analysing the visuals for each category. In order to make the data collection phase healthy and objective, the pictures related to scientists and Atatürk in the textbooks were not included in the study because they were not up-to-date. In analysing the visuals, the pictures of women and men in the visuals between the 1st and 7th units in all level textbooks were taken into consideration. Textbooks were tried to be understood and analysed. In the first stage of the research, while preparing the categories, the visuals in the textbook were analysed on the axis of gender and the studies were examined and literature support was obtained. In the light of these examinations, the categories to be examined regarding the gender roles of male-female images in science textbooks were determined based on Esen Sevrge's categories (1998) and Özdemir and Karaboğa's categories (2019). In line with the themes contained in these categories, five themes were formed as: the presence of images of men and women in science textbooks, people with whom images of men and women are shown together, professions, places and actions in which these images are shown.

Results

When we analysed in terms of boy-girl visuals in secondary school science textbooks, it was determined that boy visuals were given more space than girl visuals. As a result of the analysis of the actions, it was determined that boys were more involved in social activities than girls. While boys were much more than girls in 5th and 6th grade textbooks, they were equal in 7th and 8th grade textbooks. In all grade levels, there are pictures showing that boys are much more interested in sports activities than girls. In occupational fields, boys are more commonly represented than girls. Another important result of the study is that the rate of boys being portrayed as students or children in the visuals is much higher than girls. In the analyses of the possible places where they are present, the most common area where boys and girls are shown in total is outdoors. Boys are more likely to be outdoors than girls. When we look at the people that boys and girls are within the images, it is seen that the rate of boys being alone is much higher than girls.

Conclusion and Discussion

It is very important that stakeholders in every field of education and training, starting from the family, act in co-operation and in a planned manner. In this direction, informative and guiding seminars and conferences on gender equality should be organised by school counsellors in public education centres and schools. After the textbooks are prepared, an expert commission should analyse the visuals comprehensively from a scientific point of view and provide the necessary corrections by giving feedback. While creating textbooks in line with the curricula, textbooks should be designed to promote gender equality without supporting stereotypes in society or preparing the ground for their formation.

ORCID

Emre ÖZDEMİR ORCID 0000-0002-3491-4623

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Bu çalışmanın planlanması, yürütülmesi ve yazılı hale getirilmesinde sadece tek bir araştırmacı yer almıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu araştırmada herhangi bir kurum, kuruluş ya da kişiden destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı

Araştırmacının, araştırma ile ilgili diğer kişi ve kurumlarla herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırmanın veri kaynağı dokümanlardan oluşmaktadır. Bu nedenle etik kurul kararı zorunluluğu yoktur.